

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 323.1

К. М. ВІТМАН

ЧИ ЗАЛИШИТЬСЯ ШОТЛАНДІЯ У СКЛАДІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ПІСЛЯ BREXIT: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Досліджується загальноєвропейська проблема збереження територіальної цілісності держав, протидії сепаратизму/самовизначенню регіонів та іншим проявам дезінтеграційних тенденцій на прикладі аналізу передісторії та сучасного етапу процесу виходу Шотландії зі складу Великої Британії. Остання в 2016 р. розпочала процес дезінтеграції Європейського Союзу на знак незгоди з політикою цього наддержавного етнополітичного утворення, однак сама опинилася перед загрозою дезінтеграції - виходу зі свого складу територій, які не згодні з курсом Brexit, а саме Шотландії.

Незважаючи на тимчасове відтермінування урядом Шотландії питання другого референдуму про незалежність, автор оцінює перспективи її виходу зі складу Великої Британії як високі. По-перше, тому, що вихід Великої Британії зі складу ЄС позитивно не позначиться на економічному розвитку всієї держави, а отже, і Шотландії, яка є прихильником членства в ЄС. По-друге, незалежність Шотландії є логічним результатом тривалого історичного процесу націогенезу та державотворення. По-третє, відокремлення Шотландії

у Великій Британії не розглядається як прояв сепаратизму та відбувається в межах демократичної процедури.

Ключові слова: деволюція, етнополітична дезінтеграція, сепаратизм.

Витман К. Н. Останется ли Шотландия в составе Великобритании после Brexit: проблемы и перспективы

Исследуется общеєвропейская проблема территориальной целостности государств, противодействия сепаратизму / самоопределению регионов и другим проявлениям дезинтеграционных тенденций на примере анализа предистории и современного этапа процесса выхода Шотландии из состава Великобритании. Последняя в 2016 г. начала процесс дезинтеграции Европейского Союза в знак несогласия с политикой этого этнополитического образования, однако сама оказалась перед угрозой дезинтеграции - выхода из своего состава территорий, несогласных с курсом Brexit, а именно Шотландии.

Несмотря на временную отсрочку рассмотрения правительством Шотландии вопроса второго референдума о независимости, автор оценивает перспективы ее выхода из состава Великобритании как высокие. Во-первых, потому, что выход Великобритании из состава ЕС положительно не отразится на экономическом развитии всего государства, а следовательно, и Шотландии, которая является сторонником членства в ЕС. Во-вторых, независимость Шотландии является логическим результатом длительного исторического процесса нациогенезиса и государственного строительства. В-третьих, отделение Шотландии не рассматривается в Великобритании как проявление сепаратизма и происходит в пределах демократической процедуры.

Ключевые слова: деволюция, этнополитическая дезинтеграция, сепаратизм.

Vitman Kostantyn. Will Scotland remain in Britain after Brexit: challenges and perspectives

The European-wide problem of the territorial integrity of states, the countering separatism / self-determination of regions and other manifestations of disintegrational tendencies are studied on the example of the analysis of prehistory and the current stage of the process of Scotland's withdrawal from the United Kingdom. The latter in 2016 began the process of disintegration of the European Union as a sign of disagreement with the policy of this ethnopolitical entity, but it itself faced the

threat of disintegration - the exits of its territories that did not agree with the Brexit course, Scotland first of all.

Despite the temporary postponement in the second referendum on independence by the Scottish government, the author estimates the prospects of its withdrawal from the UK as high. Firstly, because the UK's exit from the EU will not positively affect the economic development of the whole country, and consequently, of Scotland, which is a supporter of EU membership. Secondly, the independence of Scotland is the logical result of a long historical process of national development and state building. Thirdly, the Scotland's exit in the UK is not seen as a manifestation of separatism and takes place within the framework of a democratic procedure.

Keywords: *devolution, ethnopolitical disintegration, separatism.*

Проблема збереження територіальної цілісності європейських держав, протидії сепаратизму/самовизначенню регіонів та іншим проявам дезінтеграційних тенденцій, вплив на їх перебіг європейської інтеграції є однією з найбільш актуальних для європейського простору. Особливу увагу привертають політико-правовий та етнополітичний виміри цієї проблеми. Їх вивчення дає можливість глибше зрозуміти причини і наслідки складних, взаємопов'язаних дезінтеграційно-інтеграційних процесів, а також спрогнозувати вектор їх розвитку. А саме він має вирішальне значення для подальших перспектив євроінтеграції, що неодноразово ставала предметом попередніх наших досліджень.

На подібних наукових позиціях стоять більшість українських етнополітологів. Зокрема, О. Картунов вказує на «ослаблення глобалізаційної парадигми, що робить наголос на інтеграції, універсалізації та уніфікації, та піднесення глокалізаційної парадигми, яка провіщає диференціацію, фрагментацію, регіоналізацію, автономізацію чи навіть дезінтеграцію існуючих міжнародних утворень та окремих держав»¹. У попередніх працях ми також дійшли висновку про те, що в Європейському Союзі спостерігається тимчасовий баланс інтеграційних та дезінтеграційних тенденцій², однак останнім часом дедалі помітніший ухил в бік дезінтеграції, про що свідчить спроба сепесії Каталонії³.

О. Маруховська-Картунова наголошує на зростанні етнополітичної турбулентності на регіональному, державному, континенталь-

ному та глобальному рівнях⁴, яка має наслідком інтенсифікацію дезінтеграційно-інтеграційних тенденцій. В. Явір доводить, що етнополітичні процеси дезінтеграції та інтеграції можуть відбуватися на рівні однієї держави одночасно, що означає їх нерозривний зв'язок - для сучасного світу вже типовою стала ситуація, за якої держава, яка виникла внаслідок етнополітичної дезінтеграції, бере участь в інтеграційних проєктах і при цьому продовжує боротися з дезінтеграційними тенденціями всередині⁵.

Екстраполюючи теорію етнополітології на практику, помічаємо, що окреслені вище тенденції значною мірою стосуються й Великої Британії, яка задекларувала вихід зі складу Євросоюзу, започаткувавши процес його дезінтеграції, однак наразі опинилася перед загрозою виходу зі свого складу територій, які не згодні з курсом Brexit, в першу чергу Шотландії. Розглянемо передісторію та сучасний стан цих двох різнорівневих, але тісно пов'язаних між собою дезінтеграційних процесів – зовнішній (вихід Великої Британії зі складу ЄС) та внутрішній (спроба виходу Шотландії зі складу Великої Британії). Почнемо з того, що референдум Шотландії про відокремлення від Великої Британії відбувся раніше Brexit, а це великою мірою вплинуло на його результат.

Шотландія задекларувала намір провести референдум про незалежність в 2009 р., хоча процес деволуції розпочався набагато раніше – в 1999 р. Закріплена в конституційно-правовій практиці Великої Британії та деяких інших країн, ця процедура означає передачу (делегування) центральним урядом частини своїх повноважень органам влади адміністративно-територіальних одиниць⁶. При цьому уряд зберігає контроль над основними напрямками формування політики і законодавства в усіх ключових сферах. Незважаючи на те, що деволуція не вважається проявом сепаратизму, а є формою децентралізації, є всі підстави розглядати її як різновид дезінтеграційних тенденцій.

Безумовно, у так званому «чистому» вигляді деволуція покликана запобігати сепаратизму, що ілюструють у своїх працях вчені. Зокрема О. Пузаков, досліджуючи взаємозв'язок між проявами сепаратизму і деволуцією, підкреслює, що вона є механізмом мирного розв'язання регіональних конфліктів. Невизнання культурного ба-

гатованіття і нерівномірний розподіл державних ресурсів провокують виникнення конфліктних ситуацій, вирішити які покликана деволюція як інструмент, пов'язаний з поглибленням демократичних процесів⁷. Загалом погоджуючись із цим твердженням, зазначимо, що досить часто в кінцевому підсумку відбувається деградація деволюції з рівня децентралізації до дезінтеграції держави, яка об'єднує кілька націй у своєму складі. Що і спостерігаємо у випадку з деволюцією Шотландії, яка не обмежилася децентралізацією і обрала політичний курс на вихід зі складу Великої Британії.

Справа в тому, що для встановлення факту дезінтеграції не є принциповим, чи буде вихід частини території зі складу держави погодженим з центральною владою, інституціоналізованим, як у випадку Шотландії, чи ні – як у випадку Каталонії. Лондон визнав законність і дав згоду на референдум про незалежність Шотландії (2014), тоді як Мадрид всіляко намагався заблокувати референдум про незалежність Каталонії (2017). Однак для дослідження дезінтеграційних процесів більше важливий політико-правовий статус територій, що відокремлюються, та факт порушення територіальної цілісності держави, зі складу якої вони виходять.

Шотландія тривалий час погоджувала процедуру деволюції з центральним урядом. Зрештою в 2012 р. між прем'єр-міністром Великої Британії Д. Камероном та першим міністром регіонального уряду Шотландії А. Салмондом (ідеологом і натхненником шотландської незалежності) була підписана угода, що визначила порядок проведення референдуму про незалежність Шотландії восени 2014 р. У 2013 р. побачила світ Біла книга шотландського уряду під назвою «Майбутнє Шотландії», яка в дуже доступному вигляді зі слайдами і схемами пояснювала виборцям переваги незалежності Шотландії. Ось цитата з документа, яка дає уявлення про його переважно декларативний зміст: «Головне призначення незалежності – покращення життя людей, які живуть у Шотландії. Тільки шотландський парламент і уряд завжди ставитимуть на перше місце інтереси населення Шотландії. Простеживши перебіг деволюції, починаючи з 1999 р. мусимо визнати, що перебування у складі Великої Британії було сприятливим для Шотландії, однак ті сфери,

що контролюються Вестмінстером, були дуже затратними для сімей та спільнот Шотландії»⁸. Прихильники незалежності вважають, що відокремлення від Великобританії підвищить рівень добробуту населення Шотландії, зокрема доходи населення піднімуться щонайменше на 1000 фунтів на рік на людину⁹. Пов'язують це насамперед з нафтовидобувною промисловістю - 80% запасів британської нафти знаходиться на території Шотландії, в Північному морі. «Запаси шотландської нафти величезні. Більшість нафтових доходів йдуть у Вестмінстер. Шотландці стануть однією і найбагатших націй у Європі, якщо відокремляться» - переконують ідеологи шотландської незалежності, зокрема А. Салмонд¹⁰. Така риторика є типовою для всіх дезінтеграційних рухів, що мають за мету відокремлення територій від суверенної держави. Іноді вона має небагато спільного з об'єктивною реальністю. Тому британські економісти сумніваються в успішності Шотландії як окремої суверенної держави.

Однак шотландці, хоч із незначною, але перевагою, підтримали майбутнє Шотландії у складі Великої Британії: за незалежність проголосували - 44,7%, проти - 55,3%. Експерти переконані, що вирішальним чинником цього вибору стало членство в Євросоюзі, якого б Шотландія автоматично позбулася як новостворена держава. Єврокомісія завчасно попередила регіональний уряд Шотландії про необхідність подавати заявку та проходити процедуру здобуття членства в ЄС з нуля у випадку виходу зі складу Великої Британії. В такий спосіб Європейський Союз недвозначно дав зрозуміти, що не заохочуватиме дезінтеграційні процеси на своїй території.

Крім того, незначна перевага прихильників збереження Шотландії у складі Великої Британії (55,3%) над прихильниками здобуття незалежності (44,7%) дала підстави стверджувати, що його результати не є показовими і вирішальними, оскільки вони не відображають повною мірою настрої шотландців. Кількість тих, хто голосував за продовження перебування у складі Великої Британії, перевищила 50%, однак головне, що «рівень підтримки незалежності Шотландії виявився набагато вищим, ніж очікувалося і прогнозувалося раніше – настільки високим, що відкриває перспективу підтримки більшістю населення незалежності у найближчому майбутньому»¹¹.

Про те, що кількість прихильників незалежності та виходу зі складу Великої Британії у Шотландії зростає, свідчать також соціологічні опитування. Так, згідно зі щорічними дослідженнями Scottish Social Attitudes Survey в 2015 р. уперше за всі роки, починаючи з 1999 р., кількість прихильників деволюції (децентралізації) з продовженням перебування Шотландії у складі Великої Британії опустилася нижче половини населення і становила 49%, натомість кількість прихильників незалежності неухильно зростала. Ця тенденція продовжується - в 2016 р. частка респондентів, які підтримують незалежність (46%), вперше перевищила частку тих, які виступають за продовження членства у складі Великої Британії (42%)¹². Частка тих, хто не визначився або виступають за інші форми участі Шотландії в Сполученому Королівстві, не бралася до уваги і вирішального значення не має.

Ці дані дають можливість простежити еволюцію вподобань шотландців у бік відокремлення Шотландії, що вказує на те, що дезінтеграція Великої Британії є сталою і невідвратною тенденцією. Велика Британія, повна назва - Сполучене Королівство Великої Британії та Ірландії, складається з 4 адміністративно-політичних частин (історичних провінцій): Англії, Уельсу, Шотландії та Ірландії. Безумовно, впродовж історії найбільшу кількість дезінтеграційних викликів для Великої Британії створювала не Шотландія, а Ірландія, в тому числі Північна Ірландія. Однак на сучасному етапі розвитку зовсім не ірландський націоналізм та етнічно-релігійний конфлікт у регіоні, а саме перспектива демократичного виходу Шотландії є головним викликом для територіальної цілісності Сполученого Королівства. Шотландія становить близько третини території держави, і її відокремлення суттєво ослабить позиції Великої Британії. Це може завдати шкоди не тільки економічному потенціалу Лондона, але й істотно ослабити його оборонні можливості, аж до винесення на порядок денний питання належності ядерного озброєння субмарин, які дислокуються на півночі Шотландії.

Крім того, вихід Шотландії зі складу Великої Британії посилить етнотериторіальні претензії та дезінтеграційні тенденції в Євросоюзі. Шотландський референдум став прикладом для наслідування багатьох сепаратистських рухів на теренах ЄС. Невідомо, чи від-

бувся б референдум щодо незалежності Каталонії в 2017 р. з подальшою дестабілізацією ситуації в Іспанії, якби в 2014 р. Велика Британія не дала б згоду і не дозволила проведення референдуму щодо незалежності Шотландії. Іспанія такої згоди не надавала, але Європейський Союз є спільним простором захисту єдиних демократичних, загальноєвропейських цінностей, серед яких чільне місце посідає захист прав етноспільнот. Тому Каталонія не сприйняла відмову в проведенні референдуму і не скорилася волі центральної влади.

Велика Британія не чинила опору самовизначенню Шотландії, обмежившись закликами і проханнями до шотландців не ослаблювати, не розривати спільну державу на частини. Тим часом населення і влада держави дедалі більше сумнівалися в необхідності продовження членства Великої Британії в Євросоюзі. Переваги участі в ЄС тьмяніли на тлі міграційної кризи, побоювань населення Великої Британії щодо спільної політики біженців у ЄС, які роздмухувалися націоналістичними та євроскептичними партіями. Нагадаємо, що саме Велика Британія є батьківщиною ідеології євроскептицизму, яка в подальшому здобула популярність у багатьох європейських державах¹³. І досягла головної мети – відмови Великої Британії від членства в ЄС.

Запровадження загальноєвропейської політики квот щодо мігрантів викликало великий спротив у Великій Британії, яка належить до п'яти європейських держав, де проживає найбільша кількість мігрантів поряд із Німеччиною, Францією, Італією та Іспанією. Згідно з рішенням Єврокомісії Велика Британія повинна була прийняти 15% біженців. Надмірний потік мігрантів зумовив зростання міжнародної напруженості на Європейському континенті та розмивання європейської ідеї відкритих кордонів, - слушно зауважує В. Горбатенко¹⁴. Спостерігається криза європейської ідентичності, велика кількість мігрантів змінює роль національної держави у європейських країнах.

У Великій Британії посилюються протекціоністські настрої. Націоналістично налаштована консервативна Партія незалежності Сполученого Королівства реалізувала своє головне програмне гасло – в 2016 р. у Великій Британії відбувся референдум щодо членства

країни в ЄС. У ході волевиявлення 51,9% виборців підтримали вихід держави з Європейського Союзу (що отримав неофіційну назву *Brexit = Britain+exit* – у пер. з англ. «вихід Британії»). Багатьох британців шокували результати свого голосування. Щодо цього референдуму і доцільності реалізації рішення, яке ним було прийнято, точиться багато дискусій, однак держава все ж таки розпочала переговори з ЄС щодо процедури виходу, яка згідно зі ст. 50 Лісабонської угоди (Договору про реформування ЄС 2007 р.) триватиме два роки. Після закінчення цього терміну членство Великої Британії в ЄС автоматично припиниться включно з усіма угодами та домовленостями в його межах (це означає, що економічні відносини Великої Британії з ЄС будуть регулюватися правилами СОТ), але цей термін може бути продовжений за спільним рішенням сторін. Експерти прогнозують, що процедура виходу може розтягнутися до 5 і навіть 10 років, враховуючи той факт, що ст. 50 Лісабонської угоди жодного разу не застосовувалася на практиці¹⁵. Ставлення до *Brexit* у самій Великій Британії дуже неоднозначне, беручи до уваги той факт, що населення країни вирішило вийти зі складу Європейського Союзу непереконливою більшістю - 51,9%.

Серед наслідків *Brexit* С. Дгінгра, Г. Оттавіано, Т. Сампсон і Д. Реєнен згадують посилення націоналістичного руху в Шотландії¹⁶, а відтак і продовження дезінтеграційних тенденцій. Справа в тому, що у Шотландії переконлива більшість населення проголосувала проти виходу держави зі складу ЄС (62%), тоді як *Brexit* підтримали (38%) учасників референдуму. Для націоналістичних партій Шотландії такий результат означає, що Шотландії доведеться мати справу з перспективою виходу зі складу ЄС проти своєї волі. Ситуація ускладнюється тим, що збереження членства Шотландії в ЄС, перебуваючи у складі Великої Британії, можливо, відіграло вирішальну роль у відмові від незалежності на референдумі в 2014 р. Результати волевиявлення шотландців спонукали першого міністра уряду Шотландії Н. Стерджен, представницю Шотландської національної партії, оголосити про винесення на порядок денний ще одного, другого референдуму про незалежність Шотландії.

Спочатку парламент Шотландії намагався заблокувати процедуру виходу Великої Британії з ЄС, погрожуючи накласти вето на

Brexit. Згодом, у 2016 р. уряд Шотландії намагався переконати уряд Великобританії знайти формат, який дозволив би Шотландії залишитися в зоні спільного ринку ЄС, навіть після того, як Велика Британія з нього вийде. У випадку задоволення цієї вимоги Шотландія пообіцяла не ставити на порядок денний другий референдум про незалежність. Однак уряд Великої Британії проявив небагато інтересу до вимог Шотландії, тому після нетривалого обговорення уряд Шотландії оголосив про намір організувати ще одне народне волевиявлення щодо питання про незалежність восени 2018 р., або навесні 2019 р. і запросив для цього дозвіл. Річ у тому, що для проведення такого референдуму потрібна згода парламенту Великої Британії, однак прем'єр-міністр Т. Мей заявила, що питання шотландської незалежності зараз не на часі¹⁷.

Влітку 2017 р. перший міністр уряду Шотландії заявила, що Шотландська національна партія поки не пропонуватиме законопроектів щодо проведення ще одного референдуму про незалежність, натомість сконцентрує свої зусилля навколо захисту інтересів Шотландії у процесі виходу Великобританії з ЄС. Зрештою, в січні 2018 р. уряд Шотландії офіційно повідомив, що остаточне рішення про проведення референдуму щодо незалежності Шотландії ухвалюватиметься тоді, коли буде остаточно визначено формат угоди між Британією і ЄС, яка прогнозується на осінь 2018 р. "У такому випадку ми подивимось і оцінимо можливість вибору між новими відносинами з Великою Британією і проголошенням незалежної держави", - заявила Н. Стерджен¹⁸. Умови реалізації Brexit дозволять Шотландії оцінити недоліки та переваги подальшого перебування держави у складі Великої Британії. Якщо не буде знайдено механізму збереження участі Шотландії в ЄС, вона погрожує вийти зі складу Великої Британії.

Тож ставити крапку в питанні шотландської незалежності поки ще рано. Незважаючи на відтермінування урядом Шотландії розгляду питання другого референдуму про незалежність, можна оцінити перспективи її виходу зі складу Великої Британії як досить високі. По-перше, тому, що вихід Великої Британії зі складу ЄС позитивно не позначиться на економічному розвитку всієї держави, а отже, і Шотландії, яка є палким прихильником членства в ЄС.

По-друге, референдум про незалежність Шотландії є логічним результатом тривалого історичного процесу націогенезису та державотворення, який, на тлі посилення дезінтеграційних процесів у всьому світі та ЄС, рано чи пізно призведе до суверенізації Шотландії. По-третє, здобуття незалежності Шотландії у Великій Британії не розглядається як прояв сепаратизму та відбувається в межах демократичної процедури, тоді як більшість держав жорстко блокують дезінтеграційні тенденції.

1. *Картунов О.В.* Державне будівництво та/або державне руйнування? (Case України) // *Politicus*. 2017. Вип.5. С. 157. 2. *Витман К.М.* Тенденції етнополітичної дезінтеграції на європейському просторі // *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 20-29. 3. *Витман К.М.* Сецесія Каталонії як невдала спроба дезінтеграції Іспанії // *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип.60. 4. *Маруховська-Картунова О.О.* Філософсько-релігійний та політологічний виміри витоків наук про мир і врегулювання етнополітичних конфліктів // *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2017. Вип.7. С.10. 5. *Явір В.А.* Взаємозв'язок процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції у сучасному світі // *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 14. С.205. 6. *Деволуція* // *Юридический словарь*. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/14233>. 7. *Лузаков А.В.* Деволуція как средство решения региональных конфликтов // *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. 2012. №11 (25). Ч. I. С. 144. 8. *Scotland's Future: a Government White Paper*. 2013. URL: <http://www.gov.scot/Publications/2013/11/9348/0>. 9. *Scotland's Place in Europe* / Scottish Government. 20.12.2016. URL: <https://news.gov.scot/news/scotlands-place-in-europe-4>. 10. *Arnett G., Sedghi A.* Would Scotland be economically better off if it was independent? // *The Guardian*. 29.05.2014. URL: <https://www.theguardian.com/news/datablog/2014/may/28/would-scotland-be-economically-better-off-it-was-independent>. 11. *Scottish Social Attitudes: The State of Nationalism in Scotland*. Edinburgh: ScotCen, 2017. P.3. 12. *Ibid.* P.11. 13. *Витман К.* Євроскептицизм як прояв дезінтеграційних тенденцій в ЄС // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. №13. С. 8-13. 14. *Горбатенко В.П.* Надмірна міграція і порушення політичної стабільності на Європейському континенті // *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2017. Вип.7. С.22. 15. *Sionaidh D.* Can Scotland remain in the EU after

Brexit? // The Guardian. 29.06.2016. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/jun/29/scotland-remain-eu-brexit-european-union-scots-england-wales>.

16. *Dhingra S., Ottaviano G., Sampson T., Reenen J.* The consequences of Brexit for UK trade and living Standards // BREXIT 2016: Policy analysis. London: Centre for Economic Performance. P.11. 17. *Чи буде у Шотландії другий референдум про незалежність?* // Deutsche Welle. URL: <http://www.dw.com/uk/чи-буде-у-шотландії-другий-референдум-про-незалежність/a-37967750>. 18. *Уряд Шотландії ухвалить рішення щодо референдуму про незалежність до кінця року/ УНІАН.* 14.01.18. URL: <https://www.unian.ua/world/2345323-uryad-shotlandiji-uhvalit-rishennya-schodo-referendumu-pro-nezalejnist-do-kintsya-roku.html>.

***Vitman Kostantyn.* Will Scotland remain in Britain after Brexit: challenges and perspectives**

The European-wide problem of the territorial integrity of states, the countering separatism / self-determination of regions and other manifestations of disintegrational tendencies are studied on the example of the analysis of prehistory and the current stage of the process of Scotland's withdrawal from the United Kingdom. The latter in 2016 began the process of disintegration of the European Union as a sign of disagreement with the policy of this ethnopolitical entity, but it itself faced the threat of disintegration - the exits of its territories that did not agree with the Brexit course, Scotland first of all.

The background and the current state of these two different levels, but closely related disintegration processes - external (UK exit from the EU) and internal (attempt of Scotland to withdraw from the United Kingdom) are studied. The fact that the Scottish referendum on secession from Britain occurred before Brexit greatly influenced its outcome.

To establish the fact of disintegration is not fundamental, will the withdrawal of the territory from the state agreed with the central government, institutionalized, as in the case of Scotland, or not - as in the case of Catalonia. London recognized the legitimacy and agreed to a referendum on the independence of Scotland (2014), while Madrid tried in every way to block the referendum on the independence of Catalonia (2017). For the study of disintegration processes, the political and legal status of the separated areas are more important and the violation of the territorial integrity of the state from which they come out.

Independence supporters believe that secession from the UK will increase the welfare of the population of Scotland, in particular, people's incomes will rise by at

least 1000 pounds a year per person. This is primarily attributed to the oil industry - 80% of British oil stocks are located in Scotland, in the North Sea. Such rhetoric is typical for all disintegration movements aimed at separating territories from a sovereign state. Sometimes it has nothing to do with objective reality. Therefore, British economists doubt the success of Scotland as an independent sovereign state.

Despite the temporary postponement in the second referendum on independence by the Scottish government, the author estimates the prospects of its withdrawal from the UK as high. Firstly, because the UK's exit from the EU will not positively affect the economic development of the whole country, and consequently, of Scotland, which is a supporter of EU membership. Secondly, the independence of Scotland is the logical result of a long historical process of national development and state building. Thirdly, the Scotland's exit in the UK is not seen as a manifestation of separatism and takes place within the framework of a democratic procedure.

Keywords: devolution, ethnopolitical disintegration, separatism.

УДК 323.2

К. Є. ІЩЕЙКІН

ПРАВОВІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ У ПОЛЬЦІ

Розглянуто правові основи запровадження бюджету участі (зокрема Конституція Республіки Польща та закон «Про гмінне самоврядування»), що й зумовлює формування у країні моделі «консультації з публічних фінансів». З'ясовано недоліки такої моделі та вказано шляхи удосконалення.

Ключові слова: бюджет участі, місцеве самоврядування, консультації, конституція.

Ищейкин К. Е. Правовые основы бюджета участия в Польше

Рассмотрены правовые основы введения бюджета участия (в частности Конституция Республики Польша и закон «О гминном самоуправлении»), что и обуславливает формирование в стране модели «консультации по публичным финансам». Установлены недостатки такой модели и указаны пути совершенствования.